

DOI: 10.31319/2709-2879.2025iss1(10).332501pp116-126

УДК 378.014.3:316.42

Тарасенко С.І., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0002-2963-1389

e-mail: svetarasenko@gmail.com

Левчук К.О., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0002-4803-5355

e-mail: career_dgtu@ukr.net

Tarasenko Svitlana, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

Levchuk Kateryna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ТРЕНДИ В ОСВІТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ЗВО УКРАЇНИ

TRANSFORMATIONAL TRENDS IN EDUCATION AND THEIR IMPACT ON THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

У статті досліджено основні напрями трансформацій у міжнародному освітньому просторі та їхній вплив на систему вищої освіти України. На основі аналізу глобальних мегатрендів, таких як цифровізація, інтернаціоналізація, штучний інтелект, зміна парадигми навчання, автономія ЗВО, соціальна відповідальність та партнерство з ринком праці, автори визначають ключові виклики й можливості для стратегічного розвитку українських закладів вищої освіти. Здійснено систематизацію міжнародних освітніх тенденцій і охарактеризовано їхній вплив на адаптаційні процеси, освітню політику та управлінські моделі ЗВО. Розглянуто роль освіти як інструменту реагування на глобальні виклики, зокрема безпекові, економічні та соціальні кризи. Підкреслюється необхідність перегляду стратегій розвитку ЗВО з урахуванням швидких змін і глобальної конкуренції, а також важливість автономії, інклюзивності та цифрової трансформації для досягнення сталого зростання й конкурентоспроможності.

Ключові слова: освіта, трансформаційні зміни, тренди, тенденції, виклики, можливості, заклади вищої освіти.

The article explores the key areas of transformation in the international educational space and their impact on the Ukrainian higher education system. Based on an analysis of global megatrends such as digitalization, internationalization, artificial intelligence, environmental awareness, university autonomy, social responsibility, and partnerships with the labor market, the authors identify critical challenges and opportunities for the strategic development of Ukrainian higher education institutions. The study systematizes international educational trends and characterizes their impact on adaptation processes, educational policy, and management models in higher education institutions. Particular attention is paid to the role of education as a tool for responding to global challenges, including security, economic, and social crises. The authors emphasize the need to revise university development strategies in the context of rapid change and global competition, as well as the importance of autonomy, inclusiveness, and digital transformation for achieving sustainable growth and competitiveness. It is argued that in order to successfully integrate into the changing global educational environment, Ukrainian universities need to strengthen

their strategic management, enhance their material and human resources, and build a flexible, resilient institutional structure capable of responding to external pressures and seizing international opportunities. The integration of the principles of sustainable development, inclusive education, and academic freedom is identified as a key aspect of the modernization of the education system. Particular emphasis is placed on the need to reform institutional governance systems, strengthen quality assurance mechanisms, and engage stakeholders to foster institutional innovation. These components are vital for the formation of educational systems capable of contributing to social sustainability, supporting economic modernization, and securing Ukraine's place in the international academic space. The study provides recommendations for further research in the area of strategic adaptation of higher education institutions to global trends and models of educational governance aimed at long-term sustainability and competitiveness in the national and international context.

Key words: education, transformational changes, trends, tendencies, challenges, opportunities, higher education institutions.

JEL Classification: I23, I28, O15

Постановка проблеми. Сучасний міжнародний освітній простір переживає період безпрецедентних трансформаційних змін, зумовлених технологічним прогресом, глобалізацією, міграційними процесами та геополітичними зрушеннями. Цифрові технології, міжнародна мобільність, стандартизація якості, виклики пандемії та геополітична нестабільність мають глибокий вплив на всі складові системи вищої освіти, включаючи діяльність закладів вищої освіти (ЗВО) України. Інтеграція України до європейського освітнього простору, посилення конкуренції на міжнародному рівні та необхідність підготовки фахівців, здатних ефективно працювати в умовах глобальної економіки, змінюють підходи до навчання, управління та стратегічного розвитку вищих навчальних закладів, вимагають від українських університетів адаптації до нових реалій та активного реагування на світові освітні тенденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням трансформації вітчизняної освіти присвячено багато робіт українських дослідників та заходів, що відбуваються в Україні. Так, О. Борисова узагальнює мега-тренди в освіті та визначає можливі сценарії її розвитку [1]. Питання трансформації національної системи вищої освіти, формування та реалізації освітньої політики в українському контексті під впливом світових тенденцій її розвитку досліджуються в роботі Т. Фінікова [2]. Визначенню основних світових трендів розвитку освітніх систем та використанню цих тенденцій як підґрунтя при формуванні основних принципів розвитку освітньої системи, зокрема, її ланки – системи вищої освіти присвячено дослідження таких науковців, як Т. Несторенко, О. Самойленко, О. Матвійчук-Юдіна, Я. Пеліова [3]. Питання реалізації можливостей української вищої освіти в процесі інтеграції в європейський простір розглядаються у праці науковців В. Круглова та Д. Терещенка [4]. О. Глушко досліджує трансформаційні процеси в освітній сфері України та їх відповідність загальним європейським тенденціям реформування в освіті [5]. Глобалізації як каталізатору освітніх реформ та ролі приватних ЗВО у процесах трансформації системи вищої освіти присвячено роботу М. Лаптева [6]. На необхідності фундаментального переосмислення освіти в умовах швидких соціальних, економічних та технологічних змін було акцентовано увагу і в доповіді ЮНЕСКО «Переосмислюємо наше майбутнє разом: Новий соціальний контракт для освіти», де наголошено на зміні вимог до знань та навичок студентів, інструментарію цифрових технологій та особливостях їх використання в освітньому процесі, зважаючи на можливості та виклики з ними пов'язані [7].

На глибоке вивчення окремих тенденцій розвитку освіти спрямовано значну кількість досліджень закордонних фахівців. Зокрема, важливість інтернаціоналізації як процесу інтеграції міжнародних та міжкультурних аспектів у всі функції університету досліджені у статті Джейн Найт [8]. Альтбах, Рейсберг та Рамблі у своїй книзі проаналізували ключові тенденції, що формують глобальний ландшафт вищої освіти, включаючи масовізацію, зростання конкуренції, посилення ролі рейтингових систем, комерціалізацію та

інтернаціоналізацію [9]. А Барр і Тегг обґрунтували фундаментальний зсув парадигми у вищій освіті – від орієнтації на викладання до орієнтації на навчання [10].

Тож, сучасні дослідження наголошують на необхідності фундаментальних змін у вищій освіті у відповідь на глобальні виклики. Повною мірою це стосується вітчизняної системи освіти та українських ЗВО. Для запобігання інерційності розвитку вітчизняних ЗВО, формування правильних стратегічних орієнтирів, розробки та реалізації ефективних стратегій, спрямованих на забезпечення конкурентного місця у світовій освітній системі, існує нагальна потреба постійного відслідковування та узагальнення світових тенденцій, які формують виклики та відкривають нові можливості для освітніх закладів. Тим більше, що зміни відбуваються дуже стрімко і рішення, напрацьовані раніше, швидко стають неактуальними. Проте, саме гнучкість та швидка адаптивність національних систем, у тому числі, й освітніх, стає необхідною умовою забезпечення стійких конкурентних позицій та їх покращення. Відповідно постійного корегування потребує Стратегія розвитку вищої освіти в Україні, останній варіант якої був затверджений у 2022 році, а очікуваним результатом її реалізації було визначено «створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка задовольняє потреби громадян, економіки та суспільства, має гідну репутацію та є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринку освітніх послуг» [11]. Тому вивчення існуючих та перспективних світових тенденцій, які трансформують систему вищої освіти, для їх подальшого врахування під час розробки ефективних стратегій розвитку ЗВО, визначає важливість питань, які досліджуються в роботі.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз основних напрямів трансформацій міжнародного освітнього простору та їхнього впливу на діяльність українських ЗВО, а також окреслення викликів і перспектив, що постають перед системою вищої освіти України в цьому контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий освітній простір є складовою світового суспільства. Тож усі тенденції та тренди у розвитку соціальних, технологічних, економічних, екологічних та політичних сил визначають напрямки трансформаційних процесів в освіті. В останньому звіті «Тенденції, що формують освіту», оприлюдненому ОЕСР на початку 2025 року, відзначається, що виявлені тренди у світовому розвитку, на яких акцентовано увагу, «покликані надихнути на роздуми та сформувати стратегічне мислення про те, як глобальні тенденції можуть трансформувати освіту та як освіта може сформувати краще майбутнє» [12]. Виконане ОЕСР дослідження глобальних мегатенденцій характеризує їх саме через призму освіти, а головними мегатрендами розвитку зазначаються поляризований світ та нові форми прогресу.

На думку авторів звіту, геополітична напруженість, глобальні конфлікти та кризи, у тому числі екологічного характеру, впливають на процеси міграції, енергетичної безпеки, ринкової динаміки, політичних пріоритетів, негативно впливають на здоров'я людей та суспільств, «посилюють існуючу нерівність та породжують нову диспропорцію». У свою чергу, соціальна та економічна нерівність ведуть до посилення розбіжностей у економічному становищі, інтересах та пріоритетах, поляризації стану, крайнощів у думках та переконаннях. У таких умовах особливої актуальності набуває освіта як інструмент забезпечення стійкості здобувачів та надання їм відчуття безпеки. І хоча освіта може і не допомогти вирішити глобальні конфлікти та кризи, вона безсумнівно наділяє тих, хто її набуває, здатністю усвідомлювати, ініціювати та наполягати на необхідних трансформаціях у відповідь на глобальні виклики, такі як конфлікти, кліматичні зміни та нерівність, навіть якщо вона не є їхнім прямим вирішенням. Крім того, освіта відіграє важливу роль у поєднанні з іншими напрямками державної політики, у зміцненні соціальної згуртованості та виховання шанобливого ставлення до різноманітності. В умовах, коли існують побоювання щодо погіршення майбутнього для нинішнього покоління дітей та молоді, саме освіта здатна виступати каталізатором міжпоколінної злагоди та взаємної підтримки [12].

У той же час, незважаючи на існуючу напруженість, останні роки існування світового суспільства яскраво продемонстрували, що розв'язання глобальних проблем, таких як пандемії, кліматичні зміни, енергетичні кризи або кібернетичні загрози, можливі завдяки міжнародній взаємодії. Об'єднання наукових знань та фінансових можливостей держав дозволяє суспільствам оперативніше та результативніше протистояти світовим кризам. Аналогічно,

міжнародна співпраця та укладені угоди здатні зміцнити соціальний розвиток у галузі прав людини, рівноправності та відсутності дискримінації шляхом формування загальноприйнятих світових норм і стандартів. Усі сфери нашого життя трансформуються під впливом технологічного прогресу та інновацій. Останні дають нові уявлення щодо можливостей вирішення глобальних проблем людства, зокрема, проблем зміни клімату, охорони здоров'я та продовольчої безпеки. Сучасні технології змінюють принципи та способи роботи, навчання та спілкування. Відповідно увесь цей симбіоз проблем та можливостей знаходить своє відображення і у сфері освіти та дозволяє сформулювати перелік ключових трендів у світовому освітньому просторі, вплив яких визначає необхідність відповідних трансформацій в системі вітчизняної вищої освіти, які вже відбуваються. На основі узагальнення визначених у роботах [1-10, 12-13] тенденцій, що розвиваються у міжнародному освітньому просторі та здійснюють свій вплив на систему вищої освіти України, виконано їх систематизацію, а також визначено виклики та можливості, які постають перед ЗВО України у зв'язку з їх дією (табл. 1). Найбільш визначними та впливовими, у виконаній систематизації, на нашу думку, є тенденції інтернаціоналізації та цифровізації освіти.

Таблиця 1. Тенденції розвитку вищої освіти та їх вплив на вітчизняні ЗВО

Тенденція	Зміст тенденції	Виклики для ЗВО	Можливості для ЗВО
Інтернаціоналізація освіти [1, 2, 4, 5, 7, 8]	Розширення академічної мобільності, єдині освітні стандарти та програми, дослідження, глобальні партнерства	Загроза втрати висококваліфікованого персоналу, недостатнє фінансування для адаптації локальних контекстів, мовні бар'єри, культурні відмінності	Інтеграція в глобальні ака-демічні мережі, розширення міжнародної співпраці, залучення іноземних здобувачів, грантів на розвиток освітніх і наукових проєктів, набуття нового досвіду, міжнародне визнання
Цифровізація освіти та інноваційні технології [1,12-14]	Впровадження цифрових технологій у всі аспекти освітнього процесу: від електронного навчання і цифрових платформ до аналітики даних і використання штучного інтелекту	Інфраструктурні обмеження та недостатність фінансування, цифрова нерівність та недостатній рівень розвитку цифрових компетенцій учасників освітнього процесу	Доступ до глобальних ресурсів, гнучкі формати навчання, участь у міжнародних онлайн-програмах і проєктах оптимізація адміністративних процесів у ЗВО
Гібридні формати навчання [1,11,13]	Поєднання онлайн і офлайн навчання	Потреба в новій інфраструктурі, застосуванні нових форм та методів навчання	Гнучкість, масштабованість, індивідуалізація освітніх процесів
Політика відкритих даних та Open Science [1,12,14]	Відкритий доступ до результатів наукових досліджень, публікацій, даних, освітніх ресурсів	Проблеми захисту даних (нормативно-правова база практично відсутня), низький рівень фінансування публікацій, слабка технічна інфраструктура, психологічні аспекти	Залучення до глобальної науки, підвищення цитованості, зростання авторитету вітчизняної науки, формування транснаціональних дослідницьких колективів

Продовження таблиці 1

Студенто-центричне навчання [1,9,10]	Орієнтація на потреби, інтереси та активну участь студента в освітньому процесі, створення персоналізованих траєкторій здобуття освіти	Необхідність переосмислення ролі викладача, оновлення методик навчання, перенавчання персоналу, збільшення навантаження на викладачів	Підвищення мотивації здобувачів, ефективності та результативності навчання, підвищення попиту на освітні програми, підвищення якості освіти
Компетент-нісний підхід до навчання [9,10]	Формування у здобувачів не лише знань, а й практичних навичок, цінностей та здатності застосовувати їх у реальних ситуаціях; фокус на результатах, а не на процесі навчання	Необхідність оновлення програм, зміна методів викладання та оцінювання результатів навчання, потреба в нових метриках	Забезпечення кращої відповідності освіти потребам ринку праці, підвищення її якості та відповідності міжнародним стандартам, краще узгодження з ринком праці
Міждисциплінарність [2,3,6]	Поєднання знань, методів і підходів з різних академічних дисциплін для вирішення складних проблем або створення нових напрямів дослідження	Консерватизм навчальних планів та освітніх програм, потреба у відповідних нормативній базі та інфраструктурі, брак викладачів, які володіють знаннями в кількох галузях	Стимулювання інновацій через поєднання знань з різних сфер, підготовка фахівців для вирішення комплексних проблем суспільства, забезпечення відповідних умов для розвитку інновацій
Навчання упродовж життя (lifelong learning) [1,6,12,13]	Безперервне оновлення знань і навичок людини на всіх етапах її професійного й особистого розвитку (протягом життя)	Відсутність культури навчання дорослих, стереотипи щодо віку та навчання, необхідність адаптації програм, забезпечення гнучких форматів навчання	Розвиток нових освітніх послуг, партнерства з бізнесом, компенсація зменшення контингенту здобувачів вищої освіти за рахунок програм перепідготовки, підвищення кваліфікації
Розвиток soft skills [1,3,13]	Навчання комунікації, критичному мисленню, командній роботі	Недостатність методичних напрацювань, оцінювання	Підготовка конкурентоспроможних випускників, які володіють розвинутими «м'якими» компетентностями
Стійкість і соціальна відповідальність [3,6,12]	Увага до сталого розвитку, етичного лідерства, екології	Недостатнє включення ЗВО у відповідні програми, ресурсні обмеження, необхідність врахування під час формування стратегій	Зміцнення ролі ЗВО у суспільстві, інвестиційна привабливість підвищення позицій у рейтингах, глобальної репутації

Продовження таблиці 1

Інклюзивність [6,12]	Забезпечення для людей з різним походженням та можливостями рівного доступу до освіти	Низький розвиток інклюзивної культури, стигма, брак адаптованої інфраструктури	Соціальна згуртованість, розширення аудиторії здобувачів освіти
Автономія університетів [4,6]	Самостійність в ухваленні рішень щодо академічної політики, фінансів, управління персоналом, структури навчальних програм	Ризик зниження якості освіти, посилення нерівності між ЗВО, брак управлінської компетентності, обмеженість фінансових ресурсів, нормативні обмеження щодо провадження діяльності	Гнучкість у реагуванні на виклики, стратегічний розвиток, можливість формувати власні (особливі) конкурентні переваги, інновації, розвиток державно-приватних партнерств, підвищення конкурентоспроможності
Співпраця з ринком праці та зацікавленими сторонами [3,12]	Активне залучення бізнесу, приватного сектору, галузевих організацій та держави до формування освітніх програм, стажувань, спільних проєктів і фінансування	Низький рівень комунікації між ЗВО і бізнесом, недостатній розвиток інноваційної інфраструктури, підвищення вимог до якості освіти та її відповідності вимогам ринку праці	Розвиток дуальної освіти, стажувань і практичного навчання, полегшення працевлаштування випускників, актуалізація освітніх програм під потреби економіки, створення інноваційних освітніх і наукових кластерів
Конкуренція та глобальні рейтинги [5,8,12]	Зростання змагання між університетами за студентів, викладачів, фінансування, партнерства та місце в міжнародних рейтингах, зростання впливу міжнародних рейтингів на репутацію	Необхідність конкурувати з іноземними та приватними закладами, маючи обмежені ресурси та інфраструктуру (нерівні умови)	Стратегічний розвиток, можливість диференціації діяльності, посилення бренду університету, розвитку унікальних освітніх ніш, покращення якості освітніх послуг, міжнародне визнання

Джерело: складено автором за даними [1-10, 12-13]

Інтернаціоналізація вищої освіти як цілеспрямований процес триває у світі вже понад третину століття і його актуальність не зменшується, але змінюються цілі, пріоритети, оновлюються інструменти та механізми. Відповідно, розширюються та принципово змінюються результати, процеси та наслідки його впливу на діяльність та конкурентоспроможність ЗВО.

Останні непрості для України роки, з одного боку, посприяли подальшій інтеграції вітчизняної освіти до європейського простору, зробили більш доступними програми академічної мобільності та збільшили їх кількість. З іншого боку, зберігається фрагментарність інтеграції України до європейського освітнього простору, привабливі можливості в інших країнах посилюють відтік висококваліфікованого викладацького персоналу, наукових працівників до закордонних освітніх та наукових закладів, а вітчизняні ЗВО не завжди мають достатньо можливостей, у тому числі фінансових, щодо створення цікавих програм та прийнятних умов для прийому викладачів та студентів інших ЗВО та країн.

Цифровізація освіти передбачає впровадження цифрових технологій у всі аспекти освітнього процесу та включає онлайн-курси та платформи (LMS), електронні навчальні матеріали, використання хмарних технологій, цифрову аналітику для моніторингу навчання, штучний інтелект і чат-боти, віртуальну та доповнену реальність, електронне оцінювання, цифрову грамотність викладачів і студентів. По суті, цифровізація освіти як глобальний тренд значною мірою визначає можливості розвитку інших, зокрема, розширює можливості розвитку дистанційного навчання, адже Інтернет-технології забезпечують доступ до освітніх програм у всьому світі, дозволяючи здобувати освіту без необхідності фізичної присутності в навчальних закладах. Відповідно виникає можливість застосування гібридних форм навчання, сучасних інноваційних технологій, у тому числі технологій віртуальної реальності.

Віддалені та гібридні форми навчання, поштовх для прискорення розвитку яких надала пандемія, а в Україні – ще й повномасштабне вторгнення, забезпечують сьогодні зручність та гнучкість навчання, що є одним з найважливіших чинників при виборі його форм з боку здобувачів та викладачів. Це трансформує традиційну модель навчання, роблячи її більш гнучкою, доступною, персоналізованою та інтерактивною, проте, складно забезпечити технологічність ЗВО для створення можливостей повноцінного використання сучасних досягнень цифрових технологій в умовах обмеженості коштів, зокрема, і для оплати праці якісних ІТ-кадрів, сучасних інформаційних продуктів.

Штучний інтелект (ШІ), можливо, заслуговує на виділення в окремий тренд, що визначається масштабами його впливу на всі сфери життя (від економіки до побуту) та глибиною змін, які він спричиняє в суспільстві, виробництві, науці й культурі. ШІ як основа 4-ї промислової революції, змінює стан глобальної конкуренції, коли саме країни, що володіють потужним ШІ, випереджають інших у його законодавчо-нормативному забезпеченні, мають перевагу в безпеці, економіці, впливі, швидкості розвитку науки та впровадження інновацій. Персоналізоване навчання, адаптивні освітні платформи, автоматична перевірка робіт, допомога у викладанні – ті базові можливості, які надає застосування ШІ в освіті, а одночасно впливає на методи оцінювання результатів навчання, забезпечення академічної доброчесності та ставить новий виклик перед системою освіти: як навчити критично мислити в епоху ChatGPT та Google Bard?

Цифрові інструменти роблять можливим реалізацію на практиці політики відкритих даних та Open Science, адже останні базуються на цифрових платформах, репозитаріях та інструментах для зберігання, обміну та аналізу даних. Ці підходи стимулюють інновації, підвищують прозорість науки й освіти, а також сприяють глобальній співпраці та розвитку відкритих технологічних екосистем.

Принципова зміна парадигми навчання, яка відбувається упродовж останніх десятиліть і сьогодні активно реалізовується в Україні, знаходить свій прояв у таких трендах, як: перехід від традиційної моделі, орієнтованої на передачу знань, до студентоцентричного навчання; акцент на розвитку критичного мислення, самостійності, креативності та практичних навичок; впровадження програми розвитку soft skills в освітні програми; зростання важливості міждисциплінарності та навчання протягом усього життя. До принципових змін слід віднести і переорієнтацію навчання на здобуття компетенцій, переміщення фокусу з процесу навчання на його результати.

У той же час, фахівці попереджають, що перехід до так званих «навичкових моделей», коли вважається за достатнє володіння певними компетенціями, які можуть бути отримані за допомогою окремих спеціальних курсів, майстер-класів, тренінгів, вебінарів, є серйозною загрозою для системи вищої освіти [1]. На жаль, роботодавці все частіше не вимагають від своїх працівників вищої освіти, а задовольняються сертифікатами, отримати які значно простіше та дешевше, ніж повноцінну вищу освіту. І хоча в Україні у суспільстві все ще значна частина молоді вважає за необхідне отримання вищої освіти, цей тренд досить швидко поширюється в європейських країнах і має братися до уваги ЗВО. Вихід з такої ситуації вбачається у трансформації освітніх програм шляхом їх структуризації та введення мікроступенів, мікрокваліфікацій та мікроакредитацій, більш широкого впровадження програм перенавчання працюючих, що відповідає іншій тенденції – навчання протягом життя.

Стійкість та соціальна відповідальність в системі вищої освіти передбачає інтеграцію в освітній процес принципів сталого розвитку, етичного лідерства та екологічної свідомості. Її зміст охоплює формування у здобувачів відповідального ставлення до довкілля, суспільства та майбутніх поколінь. Ця тенденція набуває особливого значення у контексті глобальних викликів, таких як зміна клімату, соціальна нерівність і кризи демократії. До її ключових складових належать: екологічна освіта, волонтерські та соціальні ініціативи, інституційна прозорість, участь у реалізації Цілей сталого розвитку ООН. Університети, що впроваджують цю тенденцію, стають не лише освітніми, а й соціально трансформаційними центрами. Певним проявом соціальної відповідальності ЗВО є інклюзивність як забезпечення рівного доступу до навчання, незалежно від соціального статусу, фізичних можливостей, етнічного походження чи інших ознак, адже обидві ці тенденції орієнтовані на гуманістичні цінності та трансформацію освіти задля справедливого і сталого світу. Однак, необхідність забезпечення універсального дизайну навчання, підтримки здобувачів з інвалідністю, гендерної рівності та антидискримінаційної політики як складові інклюзивної освіти потребують як додаткових фінансових вкладень в інфраструктуру, так і спеціальної підготовки всього персоналу ЗВО.

Автономія університетів як світова тенденція наголошує на розширенні самостійності закладів вищої освіти у прийнятті академічних, фінансових, організаційних і кадрових рішень. Вона дозволяє університетам гнучко реагувати на зміни в освітньому середовищі, впроваджувати інновації, створювати та реалізовувати унікальні стратегії розвитку. Значення цієї тенденції полягає у зміцненні конкурентоспроможності закладів, підвищенні якості освіти та посиленні відповідальності перед суспільством, а складовими є академічна свобода у формуванні програм, фінансова незалежність, право на вибір керівництва та самостійне управління майном. Реалізація автономії потребує прозорих механізмів управління, підзвітності та балансу між самостійністю і державним контролем. І хоча сьогодні автономія ЗВО задекларована у законодавстві, практика її реалізації все ще досить ускладнена.

Поглиблення співпраці ЗВО з ринком праці та заінтересованими сторонами пов'язано із активним залученням бізнесу, приватного сектору, галузевих організацій та держави до формування освітніх програм, стажувань, спільних проєктів і фінансування. Важливим інструментом для підвищення практичної спрямованості освіти, розвитку інфраструктури університетів та забезпечення їх фінансової сталості стають державно-приватні партнерства, значення яких зростає й зважаючи на тенденцію автономії університетів. Відповідно до Закону про освіту воно може передбачати «спільне фінансування закладів освіти, утворення та/або спільне фінансування і розвиток баз практичної підготовки, інноваційних підприємств, розроблення і розвиток сучасних технологій освіти, навчання; запровадження спільних програм фінансування підготовки фахівців тощо» [15, ст.81].

Процеси глобалізації та інтернаціоналізації освіти, несприятлива демографічна ситуація, диспропорції соціального та економічного розвитку в Україні, являють собою загрози, які посилюють конкуренцію у сфері вищої освіти. Зростання конкуренції в освіті пов'язано і з появою нових гравців на ринку освітніх послуг, включаючи онлайн-платформи та корпоративні університети, що веде до посилення боротьби за талановитих студентів та кваліфікованих викладачів на глобальному рівні. Наслідком підвищення рівня конкуренції в освіті є зростання кількості та значущості рейтингів ЗВО, зокрема, міжнародних, що, з одного боку, сприяє прозорості в оцінці якості освіти, наукової діяльності та репутації університетів, допомагає абітурієнтам і партнерам орієнтуватися у виборі престижних закладів і стимулює ЗВО до покращення показників. Водночас надмірна зосередженість на рейтингах може спричинити спотворення пріоритетів, нехтування гуманітарними напрямами та неадекватне розподілення ресурсів. Втім, успішна адаптація до цього тренду сприяє інтеграції в міжнародний освітній простір і підвищенню престижу української освіти.

Для подолання викликів, які постають перед вітчизняними ЗВО та максимального використання потенційних можливостей принципових змін потребує система менеджменту ЗВО. І перше та найважливіше стосується гнучкості та стратегічного мислення керівництва ЗВО, а, отже, необхідності перегляду стратегій розвитку закладу з урахуванням глобальних тенденцій. При цьому мають бути проаналізовані усі можливі сценарії (включно з негативним),

та побудована власна об'єктивна мапа майбутнього закладу освіти без марних сподівань на те, що негативний сценарій «не спрацює». Стратегії розвитку повинні включати плани цифровізації, інтернаціоналізації, впровадження нових педагогічних підходів та підвищення конкурентоздатності ЗВО на внутрішньому та міжнародному рівнях.

Для ефективного реагування на зміни ЗВО потребують оптимізації своїх організаційних структур та систем управління. Зокрема, це включає впровадження сучасних систем управління якістю, залучення стейкхолдерів до прийняття рішень, використання усіх переваг автономної діяльності та повної відповідальності за ефективне використання ресурсів, забезпечення фінансової стійкості. Щодо останньої, то сучасний освітній простір створює можливості для запровадження нових моделей фінансування через гранти, партнерські проєкти, фандрейзинг, активну та різносторонню взаємодію з бізнесом, комерціалізацію наукових розробок, реалізацію інших підприємницьких здатностей університетів, оптимізацію та диверсифікацію пакету освітніх послуг тощо. Проте ще не всі ЗВО повною мірою ними послуговуються саме з причини прогалин в системі управління.

Висновки. Зміни в міжнародному освітньому просторі мають глибокий вплив на систему вищої освіти України. Вони створюють як виклики, пов'язані з ресурсними обмеженнями, безпековими ризиками та інституційними бар'єрами, так і нові можливості для якісного зростання, модернізації та міжнародної інтеграції ЗВО. Для ефективного реагування на трансформаційні процеси потрібна відповідна адаптація українських ЗВО до цих змін, що вимагає комплексного підходу, який включає створення умов для реальної автономії університетів, стратегічне планування, забезпечення відповідності системи та методів управління визначеним стратегічним цілям, розвиток кадрового потенціалу, матеріально-технічного забезпечення та цифрової інфраструктури, оновлення змісту, форм та методів освіти, розвиток, активізацію міжнародної співпраці та підвищення якості освіти. Використання можливостей, що відкриваються внаслідок глобальних освітніх тенденцій, та ефективне подолання існуючих викликів є ключовими умовами для забезпечення конкурентоздатності та сталого розвитку української вищої освіти в умовах міжнародної інтеграції у відповідності до глобальних трендів та потреб національного розвитку. Подальші дослідження вимагають оцінки впливу визначених тенденцій на вибір моделей освіти та систем управління ЗВО, які створюють необхідні умови для забезпечення стійких конкурентних позицій в освітньому просторі.

Список використаної літератури

1. Борисова О. Новітні світові тенденції розвитку вищої освіти. *Granite of Science: scientific and popular journal*. URL : <https://un-sci.com/uk/2024/06/16/novitni-svitovi-tendencziyi-rozvytku-vyshhoi-osvity/> (дата звернення: 30.04.2025).
2. Фініков Т. В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна. К.: Таксон, 2002. 176 с.
3. Пеліова Я., Несторенко Т., Самойленко О., Матвійчук-Юдіна О. Світові тенденції розвитку освітніх систем. *Наукові записки БДПУ Серія: Педагогічні науки*. Вип. 3. 2022. 419 с. С. 60-69. DOI 10.31494/2412-9208-2022-1-3. URL : <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/7-1.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).
4. Круглов В.В., Терещенко Д.А. Інтеграція системи вищої освіти України в Європейський освітній простір. *Публічне управління та митне адміністрування*. Спецвипуск. 2022. № 11. С. 70–76.
5. Глушко О.З. Європейський вектор освітніх реформ в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С.5-11. URL : <https://surl.ljlu/mntwbn> (дата звернення: 30.04.2025).
6. Лаптев М. С. Вплив трансформаційних змін у міжнародному освітньому просторі на діяльність закладів вищої освіти України. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.6.158
7. UNESCO. Reimagining our futures together: A new social contract for education. Report from the international commission on the futures of education. Paris: UNESCO. 2021. 188 p. <https://doi.org/10.54675/ASRB4722>

8. Knight J. Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*. 2004. 8(1). P. 5–31.
9. Altbach P. G., Reisberg L., Rumbley L. E. Trends in global higher education: Tracking an academic revolution. *Boston College Center for International Higher Education*. 2009. 278 p.
10. Barr R. B., Tagg J. From teaching to learning—A new paradigm for undergraduate education. *Change: The Magazine of Higher Learning*. 1995. 27(6) P. 12–26.
11. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/strategiya-rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 30.04.2025).
12. Trends Shaping Education 2025. URL: <https://doi.org/10.1787/ee6587fd-en> (дата звернення: 30.04.2025).
13. Higher Education Trends for 2025: How will the technology landscape change next year? Dec 12, 2024. URL : <https://info.acredita.com/en/blog/Education/Trends-in-higher-education-for-2025/> (дата звернення: 30.04.2025).
14. SWOT-аналіз національної системи вищої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/SWOT.stsenariyi-23.02.22.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).
15. Закон України "Про освіту": Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

References

- [1] Borysova O. (2024). Novitni svitovi tendentsii rozvytku vyshchoi osvity [New global trends in higher education development]. *Granite of Science: Scientific and Popular Journal*. Available at: <https://un-sci.com/uk/2024/06/16/novitni-svitovi-tendencziyi-rozvytku-vyshhoyi-osvity/> (accessed 30 April 2025).
- [2] Fynykov T. V. (2002). *Suchasna vyshcha osvita: svitovi tendentsii i Ukraina* [Modern higher education: Global trends and Ukraine]. Kyiv: Takson.
- [3] Peliova Ya., Nestorenko T., Samoylenko O., Matviychuk-Yudina, O. (2022). Svitovi tendentsii rozvytku osvitnikh system. *Naukovi zapysky BDPU. Seriya: Pedagogichni nauky*, no 3, pp. 60–69. Available at: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/7-1.pdf> (accessed 30 April 2025).
- [4] Kruhlov V. V., Tereshchenko D. A. (2022). Integriatsiia systemy vyshchoi osvity Ukrainy v Yevropeyskyi osvittii prostir. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia. Spetsvypusk*, no 11, pp.70–76.
- [5] Hlushko O. Z. (2017). Yevropeyskyi vektor osvitnikh reform v Ukraini [European vector of educational reforms in Ukraine]. *Ukrainskyi pedagogichnyi zhurnal*, no 4, pp. 5–11. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710003/> (accessed 30 April 2025).
- [6] Laptiev M. S. (2019). Vplyv transformatsiinykh zmin u mizhnarodnomu osvitt'omu prostori na diial'nist' ZVO Ukrainy [Impact of transformational changes in international educational space on activities of Ukrainian HEIs]. *Efektivna ekonomika*, 6. Available at: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.158> (accessed 30 April 2025).
- [7] UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO. Available at: <https://doi.org/10.54675/ASRB4722> (accessed 30 April 2025).
- [8] Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*, no 8(1), pp. 5–31. Available at: <https://doi.org/10.1177/1028315303260832> (accessed 30 April 2025).
- [9] Altbach P. G., Reisberg L., Rumbley L. E. (2009). *Trends in global higher education: Tracking an academic revolution*. Boston: Center for International Higher Education.
- [10] Barr R. B., & Tagg J. (1995). From teaching to learning—A new paradigm for undergraduate education. *Change: The Magazine of Higher Learning*, no 27 (6), pp. 12–26.

- [11] Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky* [Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032]. Available at: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/strategiya-rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-na-2022-2032-roki> (accessed 30 April 2025).
- [12] OECD. (2025). *Trends shaping education 2025*. <https://doi.org/10.1787/ee6587fd-en>
- [13] Acreditta. (2024, December 12). *Higher education trends for 2025: How will the technology landscape change next year?* Available at: <https://info.acreditta.com/en/blog/Education/Trends-in-higher-education-for-2025/> (accessed 30 April 2025).
- [14] Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *SWOT-analiz natsionalnoi systemy vyshchoi osvity* [SWOT-analysis of the national health care system]. Available at: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/SWOT.stsenariyi-23.02.22.pdf> (accessed 30 April 2025).
- [15] Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). Zakon Ukrainy «Pro osvitu» No. 2145-VIII vid 05.09.2017. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (accessed 30 April 2025).

Надійшла до редколегії 15.04.2025